

KUR'ÂN'A VE TEFSİRE ADANMIŞ ÖMÜRLER

ÇAMLICA YAYINLARI

KUR'ÂN'A VE TEFSİRE ADANMIŞ ÖMÜRLER

Editörler

Prof. Dr. Ali KARATAŞ

Doç. Dr. Gökhan ATMACA

İstanbul 2022

ÇAMLICA YAYINLARI

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 49378
ISBN 978-625-8427-19-6
Yayın Numarası: 111

Kitabın Adı

Kur'ân'a ve Tefsire Adanmış Ömürler

Editörler

Prof. Dr. Ali KARATAŞ
Doç. Dr. Gökhan ATMACA

Kapak Tasarımı

Eren SAKIZ

Sayfa Tasarımı

Hamit SAĞLAM

Baskı ve Cilt

Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.
İkitelli Organize San. Böl. Mah.
Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım
No: 60/3 Başakşehir / İstanbul
Tel: +90 212 671 07 00
Sertifika No: 51796

1. Baskı: İstanbul, Aralık 2022

Copyright © Bu eserin bütün hakları İFAV'a aittir.
Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Çamlıca Yayınları İFAV Organizasyonudur.

Çamlıca Yayınları

Nuhkuyusu Cad. No: 110 Bağlarbaşı 34662 Üsküdar İSTANBUL
Tel: +90 216 651 15 06 Faks: +90 216 651 00 61
camlica@ilahiyatvakfi.com • www.ilahiyatvakfi.com

23. SALİH AKDEMİR (1950-2014)

Mürsel ETHEM*

1. Hayatı: Ailesi, Doğumu, Tahsil Hayatı ve Vefatı

Merhum Prof. Dr. Salih Akdemir 1950 senesinde Elazığ'da dünyaya geldi. Kendisi Boşnak asıllıdır. Bununla beraber derslerde sık sık "Boşnak asıllı olabilirim ama ben Türk'üm" demiştir. Akdemir'in anne babası 1930-1940 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçmüşlerdir. Onun Boşnak asıllı olması Slav dillerine olan hâkimiyetinde önemli rol oynamıştır.

Akdemir ilkokul, ortaokul ve lise eğitimini Bursa'da tamamlamıştır. Kendisi aynı zamanda iyi bir güreşçidir. Hatta Bursa'daki güreş müsabakalarında derece aldığını bilinmektedir.

Akdemir, üniversitedeki tahsiline Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde başlamış ve 1972 yılında mezun olmuştur. Doktorasını yapmak üzere Fransa'ya gitmiştir. Fransa'da doktora yaparken yaşadığı bir olayla alakalı kısa bir hatıraya yer vermek istiyoruz:

*"Said (Yazıcıoğlu), Fransız yaşlı bir bayanın evinin bir odasını kiralamıştı. Daha sonra daha iyi bir yer buldu. Onun ayrıldığı odayı ben kiralamak istedim. Hiç zor olmadı. Çünkü ev sahibi Said'den çok memnundu. Said çok düzenli, tertipli bir insandır. Tabi ben tamamen farklı biriyim. Evin banyosu ortak kullanılıyor. Ben abdest almaya giriyorum. Her taraf ıslanıyor. Uzun süre çıkamıyorum. Yaşlı bayan bundan tabii ki rahatsız oluyordu. Kibar bir insandı. Bir şey de söyleyemiyordu. Bir keresinde sadece 'Said gibi birisi bulunmaz' diyebildi."*¹

Fransa'da fıkıh alanında doktorasını tamamladıktan sonra Türkiye'ye geri dönmüş, fakat AÜİF'nde fıkıh anabilim dalında kendisine kadro açılmamıştır. Bunun üzerine 1979 yılında AÜİF'nin bünyesindeki tefsir bölümüne asistan olarak girmiştir.

* Dr. Öğretim Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı. murselahiska@gmail.com

1 Mehmet Akif Koç, "Prof. Dr. Salih Akdemir (1950-2014) Hocamızın Ardından" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 57/2 (Eylül 2016), 171; Salih Akdemirle ilgili yayımlanan bir yazı için bk. Karca, Celal. "Prof. Dr. Salih Akdemir: Bir Mektupla Başlayan Dostluk". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6 / 2 (Ekim 2022): 798-807.

1984'te doçent ve 1989'da profesör olmuştur. AÜİF Tefsir Anabilim Dalı'nda yaklaşık otuz beş yıl öğretim üyeliği yapmıştır. 2013 yıllarında kanser hastalığına yakalanmış, uzun ve yorucu tedaviler bir sonuç vermemiştir. 1 Ağustos 2014 yılında Ankara'da dâr-ı bekaya irtihal eylemiş ve memleketi olan Bursa'da defnedilmiştir.

2. İlmî Şahsiyeti: Çalışma Alanları, İlim dünyasına Katkıları ve Örnek Bazı Çalışmaları

Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasına yönelik birçok çalışması olan Akdemir'in İslam dünyasına kazandırmış olduğu belki de en önemli eseri "*Beni ilahiyat alanına yönlendiren canımdan çok sevdiğim babam Hacı Akdemir'in aziz hatırasına*" diyerek babasına ithaf ettiği *Son Çağrı Kur'an* isimli mealidir.²

Akdemir'in önem verdiği konulardan birisi çeviribilimdir. Bilindiği üzere çeviribilim son yıllarda önemli mesafeler kat etmiştir. Akdemir'in özellikle vurguladığı husus; çeviribilim dalındaki bu gelişmelerden, özellikle mevcut meal yazarları haberdar olmalıdırlar. Dikkat ettiği diğer bir husus ise mevcut meal yazarlarının çeviri esnasında kendilerine bir yöntem belirlemelidirler.³

Her ne kadar birçok meal yazarlarının; Kur'an-ı Kerim'in lafzî tercümesinin hem mümkün, hem de caiz olmadığını, bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'in, manevi (tefsiri) tercüme ile başka dillere aktarılması gerektiğini devamlı vurgulamalarına rağmen, Akdemir'in tespitine göre, mevcut meallerinin çoğu yine de lafzî tercümelere ibarettir. Bu hakikatten hareketle Akdemir'in lafzî tercümelere karşı çıktığını, onun erek metne önem vererek manevi tercüme tercih ettiğini söylememiz mümkündür. Bunlara binaen Akdemir; Kur'an çevirisinde eleştirel-felsefi hermenötiğe dayalı işlevselci bir çeviri kuramını izlemiştir.⁴

Akdemir'in özellikle üzerinde durduğu konulardan birisi de Kur'an'ın nazil olduğu dönemdeki Arapçaya vukufiyetin sağlanabilmesidir. Nitekim iddialara göre mevcut Arapça sözlükler ve tefsirler, Kur'an'daki sözcüklerin nüzul dönemindeki anlamlarını yansıtmakta yetersiz kalmaktadır. Söz konusu mesele bazı ilim adamları tarafından gündeme getirilmiş fakat gereken ilgiyi uyandırmamıştır. Akdemir'e göre Kur'an'ın nüzul dönemindeki Arapçaya ulaşmanın yegâne yolu Sami Dil Ailesi'nden geçmektedir.⁵

2 Söz konusu çalışmayla alakalı ayrıntılı bilgiye ulaşmak için bkz: Mürsel Ethem, "Son Çağrı Kur'an'ın Mukaddimesi Üzerine", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/32 (Aralık 2017), 507-526; Mürsel Ethem, Yusuf Topyay, "Son Çağrı Kur'an" İsimli Mealin Çeviribilim Açısından Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 23/59 (Aralık 2020), 447-466.

3 Ethem, "Son Çağrı Kur'an'ın Mukaddimesi Üzerine", 508 vd.

4 Ethem, "Son Çağrı Kur'an'ın Mukaddimesi Üzerine", 511 vd.

5 Ethem, "Son Çağrı Kur'an'ın Mukaddimesi Üzerine", 519 vd.

Kur'an'ın özellikle vurguladığı önemli hususlardan birisi de kendisini, önceki vahiylerin onaylayıcısı (musaddık) ve koruyucusu (müheymin) olarak takdim etmesidir. Akdemir bu noktadan hareketle Eski Ahid ve İnciller, inceleme konusu yapılmadan Kur'an'ı doğru olarak anlamının asla söz konusu olamayacağını dile getirmektedir.

Akdemir'in bu minvalde kıssalarla ilgili görüşleri önemlidir. Bilindiği üzere peygamberlerin birçoğunun kıssası hem Kur'an'da hem de geçmiş kitaplarda anlatılmaktadır. Bu çerçevede Kutsal Kitap'taki kıssalar genellikle kronolojik bir bütünlük içinde anlatılırken, aynı kıssalar Kur'an'ın birçok suresine serpiştirilmiştir. Çünkü Kur'an'ın asıl amacı kıssanın tamamını anlatmak değil, müminlere onlardan ders alabilecekleri miktarı ve mevzuları hatırlatmaktır. Bu nedenle peygamberlerin kıssalarını incelemek için çeşitli surelere serpilmiş ilgili ayetleri bir araya toplamak gerekir. Bu, her zaman kolay değildir. Bazen bağlantılar doğru kurulamayabilir. Akdemir, Kur'an'ın sağlıklı anlaşılması için önceki vahiylerle müracaat etmenin önemini Hz. Yunus kıssasını üzerinde durarak anlatıyor. Hz. Yunus kıssası, Akdemir'in iddiasına göre, bazı ilim adamları tarafından eksik anlaşılmıştır. Hâlbuki önceki vahiylerle müracaat edilmiş olsaydı söz konusu hatalar vuku bulmayacaktı.⁶ Hz. Yunus Kıssası Kutsal Kitap'ta kronolojik sıraya göre geçmekte ve toplam dört bölümden oluşmaktadır. Kıssa, kronolojiye göre yer aldığı için anlaşılmasında zorluk çekilmemektedir.⁷ Fakat aynı kıssa Kur'an'da altı farklı yerde serpilmiş, kısa ve öz bir şekilde dile getirilmiştir. Bu nedenle kıssanın anlatım tarzı dikkatli ve özenli bir şekilde ele alınmazsa yanlış anlamalara yol açabilir. Ancak bu ayetleri daha önceki vahiylerle anlamaya çalıştığımızda kapalılıklar kendiliğinden kaybolmaktadır. Hemen belirtmelidir ki önceki vahiyleri kullanırken çok dikkatli olunmalıdır. Nitekim hadislerde de açıkça ifade edildiği gibi daha önceki vahiyler sadece doğruyu değil, yanlış da barındırmaktadır.⁸ Ancak Kur'an'daki kıssalar ile önceki vahiylerdeki kıssalar arasında bazı benzerlikler vardır. Bu nedenle Kur'an'daki kıssaları anlamada -dikkatli olmak şartıyla- önceki vahiylerden yararlanmanın faydalı olabileceği söylenebilir. Örneğin bazı meal yazarlarının önceki vahiylerden yararlanarak yaptıkları çalışmalar neticesinde Kur'an'daki kıssalarla alakalı yorumlarının daha isabetli olduğunu görebiliyoruz.

6 Salih Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017), 75 vd.

7 Ayrıntılı bilgi için bkz: Mursal Atamov, *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'an-ı Kerim Çevirilerininin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'an Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 188-196.

8 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr (b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001); "Tevhid", 97 (No: 7542).

Bildiğimiz gibi Kur'an ayetlerinin mevcut haliyle numaralandırılması daha sonraki döneme ait bir çalışmadır. Her ayetin anlamlı bir cümleye karşılık gelme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu durum, hem Mushaf'taki Kur'an'ın orijinal metninin ayetleri için, hem de diğer dillere yapılan çeviriler için geçerlidir. Akdemir, giriş bölümünün son kısmında, ayetlere mana verirken anlama zarar vereceği durumlarda ayetlerin numaralandırılmasını dikkate almamaya özen gösterilmiştir.⁹

Akdemir'in Son Çağrı Kur'an isimli meali mevcut Türkçe mealler arasında önemli bir yere sahiptir. Bu meal erek metni esas alınarak yapılmış bir çeviridir. Türkçesi akıcı ve anlaşılırdır.¹⁰

Salih Akdemir'in yazdığı önemli eserlerinden bir diğeri de müsvedde olarak kaleme aldığı *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar* çalışmasıdır. Akdemir hayattayken tamamlayamadığı bu çalışmasını yüksek lisans ve doktora derslerinde öğrencilerine okutmuştur. Her ne kadar kitabın içeriğinde konu bütünlüğü her zaman başarılı bir şekilde yer almasa da oldukça önemli hususları ihtiva ettiğini söylememiz mümkündür. Söz konusu çalışma, Akdemir'in vefatından üç yıl sonra 2017 yılında Kuramer yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır. Bu esere editörlük, Akdemir'in kızları Fatma Belkıs Celebcioğlu ile Rukiye Esra Tabakçılar tarafından yapılmıştır. Çalışmayı yayına hazırlayan Esra Gözeler olmuştur.

Akdemir'in *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar* kitabının birinci bölümünde, özellikle üzerinde durduğu konulardan birisi, Kur'an-ı Kerim'in çeviri sorunudur. Bu bölümde mevcut Kur'an-ı Kerim çevirileri ve çeviribilim hakkında genel bilgiler verilmektedir.¹¹

Kitabının ikinci bölümü "Art Süremlî (Diachronic) Semantik Araştırmaların Önemi"ne ayrılmıştır. Bu bölümde Akdemir, Kur'an'ın nüzul dönemindeki Arapçaya ulaşma sorununu gündeme getirerek çözüm yollarını aramaktadır. Ona göre bu meselenin çözümünde tek yol Sami Dilleridir.¹²

Kitabın son bölümünü oluşturan "Etimolojik Kur'an-ı Kerim Sözlüğü" başlığı, Akdemir'in hayata geçiremediği fakat üzerinde araştırmalar yaptığı bir çalışmadır. Akdemir'in yapmak istediği fakat ömrünün yetmediği bu proje ne yazık ki hayata geçirilememiştir. Bu bölüm altında Akdemir "امر /EMR" ve "رحم /RHM" köklerini ele alıp semantik tahlillere tabi tutarak Kur'an sözlüğü denemesini yapmıştır.¹³

9 Ethem, "Son Çağrı Kur'an'ın Mukaddimesi Üzerine", 520 vd.

10 Ayrıntılı bilgi için bkz: Mürsel Ethem, Yusuf Topyay, "Son Çağrı Kur'an" İsimli Mealin Çeviribilim Açısından Değerlendirilmesi", 447-466.

11 Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 133 vd.

12 Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 145 vd.

13 Akdemir, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 363 vd.

3. Eserlerinden Bazı Görüşleri

Salih Akdemir, Kur'an'ı anlamak için öne sürdüğü temel koşullardan birini, Sami Dillerini bilmeye bağlıyor. Bildiğimiz gibi kelimeler canlı organizmalar gibidir. Diğer canlılar gibi doğarlar, büyürler, gelişirler ve ölürler. Arapçada kelimeler diğer tüm dillerde olduğu gibi zamanla anlam değişikliğine uğrayabilir. Bundan dolayı yaklaşık on beş asır önce vahyedilen Kur'an'daki bazı kelimeler anlam değişikliğine uğrama ihtimali taşımaktadır. O halde bu kelimelerin Kur'an'ın nüzul dönemindeki kök anlamlarını tespit etmek için ne yapılması gerekir? Bu soru bazı yorumcuları hayli düşündürmüştür.

Akdemir, Kur'an'daki kelimelerin tarihsel süreç içerisinde anlam değişikliğine uğrayabileceklerini dikkate alarak, anlam değişikliklerinin tespiti hususunda mevcut sözlüklerin bile amaca ulaşmakta yetersiz kaldığını söyler. Ona göre bu alanda çok az araştırma yapılmıştır ve birkaç bilim adamı dışında hemen herkes böyle bir sorunun varlığından bile habersizdir. Bu nedenle Akdemir, Kur'an'ın nazil olduğu dönemdeki Arap diline ulaşmanın tek yolunun Sami dillerini inceleyerek her bir kavramla ilgili ayrı ayrı özel semantik çalışmalarının yapılması gerekliliğini vurgulamaktadır.¹⁴

4. Sonraki Nesillere Örnek Olacak Yönleri

Uzun yıllar talebeliğini yapmış biri olarak şunları söyleyebilirim:

Salih Akdemir, son derecede şeffaf bir insandı. Hangi ortam olursa olsun akıldan geçeni dile getirmekten çekinmezdi. Kul hakkına riayet etmede son derecede hassastı. İnsanların hakkına girmekten son derecede korkar ve davranışlarıyla bu inancını desteklerdi.

Salih Akdemir'in nazarında herkes eşitti yani o insanları unvan ve makamlarına göre ayırmaz, ona göre hareket etmezdi. "Benim nazarımda bir öğrenci ile rektör arasında hiçbir fark yoktur" derdi. Akdemir, amirine gösterdiği saygı ve davranışları öğrencisine de gösterirdi. Doktora derslerimizde bazen Ankara dışından gelen yüksek lisans ve doktora öğrencileri olurdu. Bu durumlarda bizden müsaade isteyerek öğrencisiyle ilgilenir ve öğrencinin sorununu çözerdi. En sonunda da öğrenciye "bir problemin olursa beni telefonla da arayabilirsin, numaramı al" derdi. Numaranın yanlış kaydedilme ihtimalini göz önüne alan Akdemir öğrenciye "şimdi kaydettiğin numarayı bana söyle, kontrol edelim" şeklinde teyit ederdi. Onun insanlara gösterdiği bu davranış ve saygı öğrencileri üzerinde son derecede olumlu etki yapardı.

14 Mürsel Ethem, Yusuf Topyay, "Son Çağrı Kur'an" İsimli Mealin Çeviribilim Açısından Değerlendirilmesi", 459-465.

Ağızdan çıkan sözlere ve ifadelere son derecede ihtimam gösteren birisiydi. Nitekim ona göre söylenen her cümlenin ve hatta her kelimenin barındırdığı anlamlar çok önemli olup kişi konuşurken söylediklerine azami önem gösterilmeliydi. Çoğu kez şahit olduğum ve hatta başımdan da geçtiği olaylardan sadece birini size aktarmak istiyorum. Akdemir'le konuşurken yanlış bir cümle kurduğunuzda hemen düzeltir ve “demedim de” derdi. Karşı taraf bu cümleyi söyleyinceye kadar ısrar ederdi. Karşı taraf “Demedim, sözümü geri alıyorum” deyince de yanlış kurulan beyanı unuttur ve hiçbir şey olmamış gibi konuşmasına devam ederdi. Akdemir'in bu tutumu bilgisayardaki “delete” komutasına benzetilebilir. Hiçbir zaman kin beslemezdi. Öğrencileri ile rahat rahat tartışmaya girebilir ve bu konuda öğrencilerine söz söyleme ve kendisiyle münazara etme hakkını tanırdı. Tartışmalar esnasında yaşanan tatsızlıkları da içinde bir kin olarak asla tutmazdı.

5. Yakınlarının Dilinden Değerlendirmeler

Mehmet Akif Koç rahmetli Akdemir'in 1989 yılında Suudi Arabistan'dan dönüşünü şu şekilde dile getirmektedir:

Salih Bey ile ilk defa 1989 yılında karşılaştım. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ikinci sınıf öğrencisiyken Suudi Arabistan'dan araştırmalarını tamamlayarak sakal bırakmış halde dönen, Yardımcı Doçent Doktor Salih Akdemir tefsir dersimizin hocasıydı. Ne yalan söyleyeyim, daha önce hiç kimsede görmediğim kadar rahat tavırları ve ‘radikal İslamcı’ hissi veren cümleleri beni tedirgin etmişti. Hele dersin tamamını Arapça işleyeceğini söylemesi ve çok çalışmamız gerektiğini üzerine basarak tekrar tekrar dile getirmesi beni ve arkadaşlarımı açıkça korkutmuştu. Ancak bu rahatsız edici hal uzun sürmedi. Birkaç ders sonra nev'i şahsına münhasır bir ‘hümanist’ ile karşı karşıya kaldığımız konusunda sınıf, ittifak etti. Arapça ders hiçbir zaman yapılmadı. Hatta bu konu bir daha gündeme hiç gelmedi.¹⁵

Salih Akdemir'in doktora öğrencisi Saida Saipova'nın merhumla alakalı şu anısına yer vermek istiyoruz:

Yıl 2004, Sonbahar. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ön kapısından fakülteye giriş yapıyorum. Dış kapıya henüz yaklaşmadan güzel insanlara rastladım; Öznur Özdoğan, Salih Akdemir ve yanlarında birkaç öğrenci. Salih Bey, arkadaşım ile ve benimle konuşmaya başladı ve bu şekilde mübarek tefsir hocamla ilk kez tanışmış oldum. Bana ilk defa İbranice, Klasik Yunanca ve Süryanice dillerini öğreten Salih Bey, fevkalade güzel bir insandı. Kadınlara ayrı bir değer verirdi. Aynı o yıllarda tefsir dersini yaparken sinemada izlediği “Resident Evil 2” filmine yönelik yorum yapması da çok hoştu. Bana Prenses diye hitap etmesi öncelikle kendi

15 Mehmet Akif Koç, “Prof. Dr. Salih Akdemir (1950-2014) Hocamızın Ardından”, 167.

ruhuna karşı gösterdiği nezaket ve bana gösterdiği bir iltifat idi. Müthiş zekâsı ile bana maddi ve manevi bilim mirasını bırakan Salih Akdemir hocam her zaman aklımda ve kalbimdedir, güzel ruhu için ettiğim dualar nefes aldığım müddetçe var olacaktır. Yüksek lisans tezimin jüri üyesi, Doktora tahsil dönemimin ise ilk danışmanıdır. Salih Bey'in aniden hastalanması ve ahirete irtihal etmesi hepimizi derinden etkilemişti. Hayatımda böyle bir öğretmenle karşılaştığım ve kendisinden bilim tahsil ettiğim için oldukça mutluyum. Benim için daha güzel bir hatıra olamazdı. Yani Salih hocanın öğrencisi olmak güzeldi. Hocamla Ahiret'te temiz yüz ile karşılaşmayı Cenab-ı Hak'tan niyaz ederim. Ruhuna dua ile.

Kaynakça

- Akdemir, Salih. Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.
- Atamov, Mursal. *Rus Dilinde Yayınlanan Kur'ân-ı Kerim Çevirilerininin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'an Çevirisininin Oluşturulmasına Katkı)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2013.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavkı'n-Necât, 1422/2001.
- Ethem, Mürsel- Topyay, Yusuf. "Son Çağrı Kur'an" İsimli Mealin Çeviribilim Açısından Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 23/59 (Aralık 2020), 447-466.
- Ethem, Mürsel. "Son Çağrı Kur'an'ın Mukaddimesi Üzerine", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/32, (Aralık 2017), 507-526.
- Koç, Mehmet Akif. "Prof. Dr. Salih Akdemir (1950-2014) Hocamızın Ardından". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 57/2 (Eylül 2016), 167-173.